॥ હરિઃૐ ॥

પૂજ્ય શ્રીમોટાની

અંતિમ ઝાંખી

(સાક્ષાત્કાર પછીથી દેહત્યાગ સુધીની સંક્ષિપ્ત પ્રસંગકથા)

પૂજ્ય શ્રીમોટા

: લેખક :

ઈંદુકુમાર દેસાઈ

: સંપાદક :

રજનીભાઈ બર્માવાલા 'હરિઃૐ'

હરિઃૐ આશ્રમ પ્રકાશન, સુરત.

❑ પ્રકાશક : **ટ્રસ્ટીમંડળ,**
હરિઃૐ આશ્રમ, સ્થાપના વર્ષ ૧૯૫૬
કુરુક્ષેત્ર મહાદેવના મંદિરની બાજુમાં,
જહાંગીરપુરા, રાંદેર, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫.
ફોન : (૦૨૬૧) ૨૭૬૫૫૬૪, મો. : ૯૭૨૭૭ ૩૩૪૦૦
Email : hariommota1@gmail.com
Website : www.hariommota.org

© હરિઃૐ આશ્રમ, સુરત - નડિયાદ.

❑ **આવૃત્તિ**	**વર્ષ**	**પ્રત**	**આવૃત્તિ**	**વર્ષ**	**પ્રત**
પહેલી	૧૯૭૮	૧૦૦૦	ચોથી	૨૦૦૩	૧૦૦૦
બીજી	૧૯૮૧	૧૦૦૦	પાંચમી	૨૦૦૯	૨૦૦૦
ત્રીજી	૨૦૦૧	૧૦૦૦	છઠ્ઠી	૨૦૧૬	૧૦૦૦

❑ પૃષ્ઠ : ૪૧

❑ કિંમત : **રૂ. ૫/-**

❑ **પ્રાપ્તિસ્થાન :** હરિઃૐ આશ્રમ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫
હરિઃૐ આશ્રમ, નડિયાદ-૩૮૭ ૦૦૧

❑ ડિઝાઇનર : **મયૂર જાની,** મો. : ૯૪૨૮૪૦૪૪૪૩

❑ ટાઇપસેટિંગ : **અર્થ કૉમ્પ્યૂટર,**
૨૦૩, મૌર્ય કૉમ્પ્લેક્સ, સી. યુ. શાહ કૉલેજ સામે,
ઇન્કમટૅક્સ, અમદાવાદ-૧૪, મો. : ૦૯૩૨૭૦૩૬૪૧૪

❑ મુદ્રક : **સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા. લિ.**
સિટી મિલ કંપાઉંડ, કાંકરિયા રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૨
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૪૬ ૯૧૦૧

॥ હરિઃૐ ॥

નિવેદન

પૂજ્ય શ્રીમોટાને અદ્વૈતનો સાક્ષાત્કાર ૧૯૩૯માં થયો, ત્યારથી દેહત્યાગ સુધીનું સંક્ષિપ્ત પ્રસંગ આલેખન ૧૯૭૮માં શ્રી ઇંદુકુમાર દેસાઈએ કરેલું, ત્યારથી આજદિન સુધીમાં ૬૦૦૦ પ્રત બાદ આ છઠ્ઠી આવૃત્તિ પ્રગટ કરતાં આનંદ થાય છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના છેલ્લા દિવસોની ઝીણી વિગતોવાળી આ પુસ્તિકા રસભરી અને પ્રેરક છે. આથી, એને આવકાર મળશે એવી શ્રદ્ધા છે.

તા.૨૩-૭-૨૦૧૬ — **ડૉ. રજનીકાન્ત જોશી**
પૂ. શ્રીમોટાનો દેહત્યાગ દિન — હરિઃૐ આશ્રમ, સુરત.

॥ હરિઃૐ ॥

અનુક્રમ

૧. હરિઃૐ આશ્રમો ૫
૨. મૌનમંદિરો ૧૦
૩. સમાજોત્થાન કાર્યોનો પ્રારંભ ૧૩
૪. દાનપ્રવૃત્તિનો હેતુ ૧૫
૫. સમયધર્મને અનુરૂપ સંશોધનને ઉત્તેજન ૧૬
૬. સાહસ-શૌર્યવૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન ૧૭
૭. દાનની આગવી કળા ૧૮
૮. સાહિત્યસર્જન ૧૯
૯. શાસ્ત્રો સમાન પદ્યસાહિત્ય ૨૦
૧૦. ભજનો ૨૦
૧૧. ફરવાનું બંધ કર્યું ૨૨
૧૨. દેહત્યાગનો નિર્ણય ૨૨
૧૩. નિર્ણય ઠેલાયો ૨૩
૧૪. તબિયત કથળી ૨૬
૧૫. દેહત્યાગની પૂર્વે ૨૭
૧૬. દેહત્યાગ ૨૯
૧૭. વસિયતનામું................................ ૩૨
૧૮. અંતિમ વિધિ ૩૩
૧૯. અંતિમ આદેશનું પાલન ૩૪

૧. હરિઃૐ આશ્રમો

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ ૧૯૨૨ થી ૧૯૩૯ સુધી હરિજન સેવક સંઘનું કામ કરતાં કરતાં જીવનધ્યેય પ્રાપ્ત કર્યું. તે સંસ્થામાંથી પોતાની માની રજા મેળવી છૂટા થયા. સાક્ષાત્કાર બાદ અને તે પછીથી અનેકાનેક વ્યક્તિઓ તેમના સંબંધમાં આવવા લાગી. તે બધાંએ સહજ રીતે પૂજ્ય શ્રીમોટા પાસેથી આધ્યાત્મિક દોરવણી લેવા માંડી. પૂજ્ય શ્રીમોટાએ પણ તેઓને સાધના અંગે પ્રત્યક્ષ માર્ગદર્શન આપવા માંડ્યું. આ આત્મીય સ્વજનોમાંથી કેટલાંકને ત્યાં પૂજ્યશ્રી થોડા દિવસો સુધી તેમના આમંત્રણથી રહેતા પણ ખરા.

આવાં સ્વજનોમાંના એક શ્રી નંદુભાઈ પણ ખરા. જોકે તેઓ ગાંધી આશ્રમ, સાબરમતીમાં ગાંધી વિચારસરણીથી રંગાઈ સેવાભાવે રહેતા હતા. છતાં તેઓ દક્ષિણ ભારતમાં ત્રિચિ અને કુંભકોણમ્‌માં આવેલી હીરા અને સોનાચાંદીની વેપારી પેઢીના ભાગીદાર પણ હતા. તે નિમિત્તે પૂજ્યશ્રીને દક્ષિણ ભારતમાં જવાનું થતું. કુંભકોણમ્ અને ત્રિચિના એ પરિવારના મકાનમાં પૂજ્યશ્રીની પ્રેરણાથી મૌનઓરડાની યોજના પણ અમલી બનેલી. ગાંધી આશ્રમ, સાબરમતીમાં મીરાં કુટિરની અંદર પણ મૌનઓરડો શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો. પૂજ્ય શ્રીમોટા છ મહિના દક્ષિણ ભારતમાં અને છ મહિના અન્યત્ર મુંબઈ, કરાંચી, અમદાવાદ, સાયલા વગેરે સ્થળોએ ભક્તોને ત્યાં વારાફરતી રહે. આથી, એમના ભક્ત શ્રી હેમંતકુમાર

નીલકંઠને એમ વિચાર ઊગ્યો કે આમ વિવિધ સ્થળોએ ફરતાં રહેવા કરતાં જો એકાદ સ્થળે આશ્રમની સ્થાપના થાય તો જીવનવિકાસનો હેતુ સારી રીતે સાધી શકાય. તેમણે પૂજ્ય શ્રીમોટા સમક્ષ આ પ્રસ્તાવ મૂક્યો. શ્રીમોટાએ જવાબ આપ્યો, 'મકાન માટે ત્રીસેક હજાર રૂપિયા મળે અને એક લાખ રૂપિયા રોકડા મળે તો આશ્રમ શરૂ કરું.' આ બન્યું ૧૯૪૭માં. શ્રી હેમંતભાઈ વારંવાર આ વાત ઉપર શ્રી નંદુભાઈનું લક્ષ ખેંચતા. આખરે બંનેએ મળી પરિપત્ર કાઢ્યો અને પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથે સંકળાયેલી વ્યક્તિઓ અને પોતાના ઓળખીતાઓમાં તે પરિપત્ર ફેરવ્યો. આના પરિણામે રૂ. ૨૫,૦૦૦/- રોકડા મળ્યા અને બાકીનાં વચનો મળ્યાં. તે બધું મળીને કુલ રૂ. ૮૮,૦૦૦/- જેટલી રકમ થઈ. એક ભાઈએ મકાન આપવાનો પણ પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો. પાછળથી પૂજ્યશ્રીએ કોઈક વિશિષ્ટ કારણસર એ પૈસા બધાંને પરત કરાવડાવ્યા. શ્રી નંદુભાઈના મામા અને એન. ગોપાલદાસની પેઢીના વડીલ ભાગીદાર શ્રી ગોપાલદાસભાઈએ કુંભકોણમ્ અને ત્રિચિમાં ઘણી જગ્યાઓ જોઈ. ત્રિચિમાં એક મકાન તેમને પસંદ પડ્યું. પૂજ્યશ્રીને તે બતાવ્યું પણ ખરું, પરંતુ તેમને તે પસંદ ના પડ્યું. શ્રી નંદુભાઈએ નર્મદાકિનારે પણ કેટલીક જમીનો જોઈ. શિનોરમાં તો પૂજ્યશ્રીને પસંદ પડેલી અને તેમની સંપતિ મળેલી એવી એક જમીન નક્કી કરી બાનાના પૈસા પણ આપી દીધા હતા, પરંતુ પાછળથી આપનારના મનનો વિચાર બદલાયો એટલે ના પાડી. આખરે ૧૯૫૦માં હાલની કુંભકોણમ્ આશ્રમવાળી જમીન પસંદ પડી, પરંતુ પૂજ્યશ્રીની ઇચ્છા પોતાને પૈસે જ લેવાની હતી. એમની પાસે તે વખતે માત્ર રૂ. ૩,૦૦૦/- (ત્રણ હજાર) હતા.

શ્રી ગોપાલદાસભાઈએ કહ્યું, 'ત્રણ હજારમાં કેમ કરીને થશે ?' એમ કહી પોતે પૈસા આપ્યા અને પૂજ્યશ્રીને મનાવ્યા કે 'જ્યારે તમારી ઈચ્છા થાય ત્યારે પાછા વાળજો.' પાંચ હજાર રૂપિયામાં એ જમીન ખરીદાઈ અને વીસ હજાર રૂપિયા મકાનમાં નાખ્યા. શ્રી ગોપાલદાસભાઈએ સ્વદેખરેખ હેઠળ આશ્રમના ઓરડાઓ બંધાવ્યા. આમ, ૧૯૫૧માં કુંભકોણમ્‌માં મૌનઓરડા સાથેનો આશ્રમ શરૂ થયો.

• • •

પાછળથી ગુજરાતમાં પણ આવો એકાદ આશ્રમ હોય તો સારું એવો વિચાર શ્રી હેમંતભાઈને ઉદ્‌ભવ્યો. ૧૯૫૫માં શેઢી નદીને તીરે હાલનો નડિયાદ આશ્રમ શરૂ થયો. જોકે પહેલેથી જ પૂજ્યશ્રીના ધ્યાનમાં આ જગ્યા હતી ખરી. શ્રીબાળયોગી મહારાજે નડિયાદ - ડભાણના રસ્તે હાજી મંજિલમાં જ્યારે પૂજ્ય શ્રીમોટાને દીક્ષા આપી ત્યાર બાદ વિવિધ સ્થળોએ સાધના માટે એમને ફેરવેલા. તેમાં આ પણ એક જગ્યા હતી. આજના એ વિશાળ વડલા ઉપર આખી રાત બેસાડી નામસ્મરણ એમણે કરાવેલું. મૂળ એ જગ્યા કબીરપંથી સાધુઓની હતી, પરંતુ ત્યાર બાદ હવડ પડેલી એ જગ્યાની ઊંડી તપાસ કરતાં જણાયું કે એ સરકારની માલિકીની હતી. પૂજ્યશ્રીએ સરકાર પાસેથી એ મામૂલી કિંમતમાં ખરીદી લીધી. શરૂઆતમાં બે મહિના શ્રી હેમંતભાઈ નીલકંઠ એકલા ત્યાં રહ્યા. કશું કોઈ સાધન ન મળે. એકલા દૂધ ઉપર દોઢ માસ કાઢેલો. આખરે આજના સ્વરૂપે એ આશ્રમ વિકાસ પામ્યો. શરૂઆતમાં પતરાંની એક માત્ર ઓરડી હતી. આશ્રમે આવતા ભક્તોના સહકાર અને શ્રમયજ્ઞથી એક પછી એક એમ ત્રણચાર

ઓરડાઓ થયેલા. પછી તો જેમ જેમ પૂજ્યશ્રીનું કાર્યક્ષેત્ર વિસ્તરતું ગયું તેમ તેમ બીજા ઘૂમટવાળા મૌનઓરડાઓ પણ ભક્તોએ પોતે ખર્ચ આપીને બંધાવ્યા. પૂજ્યશ્રી તો પોતે વધુ ખર્ચ કરવામાં માને નહિ, પણ કોઈ સૂચન કરે તો કહેતા, **'ચેક વગરનું સૂચન નકામું.'** સલાહ-સૂચનો તો ઘણા બધા કરે, પરંતુ એ કરનારે પોતાની જવાબદારીનો પણ સાથે સાથે સ્વીકાર કરવો જોઈએ, એવી પૂજ્યશ્રીની વિચારપ્રણાલીને અનુરૂપ બધું વિકસતું ગયું.

• • •

૧૯૫૬માં સુરત આશ્રમની સ્થાપના થઈ. રાંદેર વિસ્તારમાં જહાંગીરપુરા ગામની બાજુમાં તાપીતટે કુરુક્ષેત્રનું સ્થળ આવેલું છે. તેની બાજુમાં આ આશ્રમ સ્થપાયો. ચોર્યાસી તાલુકાના આગેવાન કૉંગ્રેસી કાર્યકર, રાષ્ટ્રીય લડતોમાં અનેક વાર જેલવાસ ભોગવનાર, ધારાસણાના અણનમ સત્યાગ્રહી એવા કતારગામના પાટીદાર શ્રી ભીખુભાઈ પટેલ આઝાદી આવ્યા બાદ પૂજ્ય શ્રીમોટા પ્રત્યે આકર્ષાયા. તેમણે આ આશ્રમ સ્થાપવાનું બીડું ઝડપ્યું. તે વેળા કુરુક્ષેત્રની ધર્મશાળામાં શ્રી ભીખુભાઈ, શ્રી ઝીણાભાઈ, શ્રી ચંપકભાઈ, શ્રી ચૂનીભાઈ વગેરેએ પડદા નાંખી મૌનઓરડાની વ્યવસ્થા ઊભી કરીને ત્યાં ૧૯૫૪માં મૌનમાં બેસતા. જહાંગીરપુરા ગામ કડવા પાટીદારોની વસ્તીવાળું ગામ. ૧૯૫૫ના મે મહિનામાં પૂજ્ય શ્રીમોટા આવેલા ત્યારે આશ્રમ કરવાની વાત નીકળી. તે વખતે આ જમીન ઉપર નજર પડેલી. એ લેવા માટે એઓએ સૂચના કરેલી. એ જમીનનો ઉપયોગ ઢોરોની ચરામણી તરીકે થતો હતો. શ્રી ભીખુભાઈએ એના માલિક મારવાડી સજ્જન શ્રી અમીચંદ તેજાજી સમક્ષ જમીન વેચાતી લેવાની દરખાસ્ત મૂકી,

પરંતુ શ્રી ભીખુભાઈને વાઢીઘસીને ના પાડવામાં આવી. એ દરમિયાન પૂજ્યશ્રી એ જમીન જોઈ ગયેલા અને રૂ. ૩૦૦/-, ૪૦૦/-માં મળે તો લેવી એવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરેલી. આખરે શ્રી ભીખુભાઈએ તે સમયના સુરતના એક આગેવાર નાગરિક શ્રી વૈકુંઠભાઈ શાસ્ત્રીની મદદ લઈ એ સોદો રૂ. ૩૭૧/-માં પતાવેલો. આ ખરીદી બાદ એ જમીનને સાચવવા અને કેળવવા પૂજ્યશ્રીએ શ્રી ઝીણાભાઈને કુરુક્ષેત્રની ધર્મશાળામાં રહેવા કહેલું. ધર્મશાળા ખુલ્લી હતી અને સામે જ મડદાં બળતાં. શ્રી ઝીણાભાઈએ ત્યાં રહીને આ જમીનની આસપાસ મેંદીની વાડ કરી અને ધીરે ધીરે જમીન સુંદર બનાવી. કૂવો પણ કરવામાં આવ્યો. સાંજે ત્યાં આયોજનપૂર્વકનાં સુંદર મકાનો આવેલાં છે. એ જમીનને સુંદર બાગાયતી જમીનમાં ફેરવી રળિયામણો બગીચો તૈયાર કરવામાં શ્રી ઝીણાભાઈ અને શ્રી ભીખુભાઈએ ઠીક ઠીક પરિશ્રમ કર્યો છે. નડિયાદ આશ્રમ, સુરત આશ્રમની સરખાણીમાં ગ્રામીણ લાગે. નડિયાદમાં શિવની જટા જેવો વિરાટ વડલો છે ખરો, પરંતુ બીજી રીતે તે તદ્દન સાચો છે. પૂજ્યશ્રી પોતાની લાક્ષણિક ઢબે નડિયાદ આશ્રમને પોતાના શિવધામ અને સુરત આશ્રમને પોતાના વિષ્ણુધામ તરીકે ઓળખાવતા.

• • •

૨. મૌનમંદિરો

આજે નડિયાદ આશ્રમમાં નવ મૌનઓરડાઓ છે, અને સુરત આશ્રમમાં નવ મૌનઓરડાઓ છે. પૂજ્ય શ્રીમોટાને પોતાના સાધનાકાળ દરમિયાન એકાંતવાસ અંગે ખૂબ મુશ્કેલી નડેલી. ક્યાંક દૂર નિર્જન ડુંગરાળ પ્રદેશમાં ચાલ્યા જતા, ત્યારે શરૂઆતમાં ત્રણચાર નકોરડા ઉપવાસ પણ થતા. પછી પ્રભુકૃપાએ કોઈ ને કોઈ આવી ચડતું અને પ્રસાદ ધરી જતું, પરંતુ એમ થવામાં અન્ય વ્યક્તિ સાથે વ્યવહાર શરૂ થતો અને એટલા પ્રમાણમાં આત્યંતિક એકાંતની જરૂરિયાત જોખમાતી. એમના આવા અનુભવોમાંથી એમને એવો સતત વિચાર આવતો કે સાધકની પોતાની તમામ દૈનિક જરૂરિયાતો સંતોષાય છતાં એને બહારની દુનિયાની કોઈ પણ જાતની ખલેલ પેદા ન થાય એવી કોઈ વ્યવસ્થા કરી શકાય ખરી ? આ વિચારમાંથી હાલનાં મૌનમંદિરો ઉદ્ભવ્યાં છે અને ભારતભરમાં એની વિશિષ્ટતા માટે અજોડ છે. એ છે આધુનિક સગવડ સાથેની જાણે જૂના જમાનાની ગુફાઓ. અંદર પ્રવેશ મેળવનાર વ્યક્તિ નામસ્મરણ, ધ્યાન, ભજન, કીર્તન કે અન્ય સાધનો દ્વારા પોતાની સાધના કરે છે અને ચિત્તશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનો પુરુષાર્થ આદરે છે. આ ગાળા દરમિયાન ચિત્ત ઉપર ભગવાનનાં નામના જે શુદ્ધ સાત્ત્વિક સંસ્કારો પડે છે તે વજ્રલેપની માફક ચોંટી જાય છે. આથી, એ વ્યક્તિનો આધ્યાત્મિક વિકાસ સરળ બને છે. એની અંતર્મુખતા વધે છે અને બહિર્મુખતા ઘટે છે. જપ, ધ્યાન, ભજન, કીર્તન, મનન, ચિંતન, આત્મનિવેદન આદિ સાધનોનો ઊંડો અભ્યાસ થતાં કાળક્રમે મનના સંકલ્પવિકલ્પ ઉપર

કાબૂ આવતો જાય છે. વિચારોની સાંકળ બંધાતી અટકે છે. આને માટે મન, શરીર અને ઇંદ્રિયોને એમની પડેલી ટેવોમાંથી બહાર કાઢવાની જરૂર પડે છે. આથી, ઉજાસ વગરના ઓછા હવાવાળા અંધારા ઓરડાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. એ ઓરડામાં બહારના વાતાવરણનાં આંદોલનો પ્રવેશી શકતાં નથી. વળી, એક પછી એક બેસનારનાં નામસ્મરણમાં આંદોલનો ત્યાં જળવાઈ રહે છે, તે લાભકારક બને છે. બહાર જે રીતે રહો છો, તેનાથી બિલકુલ વિરુદ્ધ દિશામાં અંદર રહેવાનું થાય છે. સાધના કરવી એટલે કે પડેલી આદતોને બદલવી-પ્રકૃતિને બદલવી, બહારનાં દ્રશ્યો, અવાજ વગેરે અંદરની વ્યક્તિને નહિ મળવાથી તેનું મન સ્વયં પોતાના અંતર તરફ વળે છે. આમ મૌનમંદિર સ્વચિંતનમાં મદદરૂપ થાય છે. પરિણામે વૃત્તિ અને વિચારોનું મૌન વિકસિત થાય છે.

મૌનમંદિરમાં બેસવા માટે કોઈ પણ ધર્મ, સંપ્રદાય કે ગુરુપરંપરાનો ભેદ રાખવામાં આવતો નથી. ખ્રિસ્તી, મુસ્લિમ તેમ જ પારસી ભાઈઓ પણ એનો લાભ લે છે. પૂજ્ય શ્રીમોટાને જ ગુરુ માનવા કે 'હરિઃૐ'નું જ રટણ કરવું એ ફરજિયાત નથી. જો બેસનાર ઇચ્છે તો જ તેને સલાહ કે માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. વ્યક્તિ સ્વેચ્છાથી પોતાને ખર્ચે બેસે છે. ૭-૧૪-૨૧ કે તેથી પણ વધારે દિવસો માટે બેસી શકાય છે, પરંતુ એ ગાળો અગાઉથી નિશ્ચિત કરી લીધેલો હોવો જોઈએ. કેટલાંક તો વર્ષમાં એકબે વખત નિયમિન મૌન લેવા આવે છે. મૌનઓરડામાં આરામથી સૂઈ શકાય એવો હિંડોળાખાટ, વાંચવા-લખવા માટે ખુરશીટેબલ, મચ્છરદાની, ઉપાસના માટેનો બાજઠ, ઘડિયાળ,

પાણી માટેની માટલી અને પ્યાલા, અલગ સંડાસ બાથરૂમ તથા સામાન મૂકવાની નાની ઓરડી જેવી જગ્યા, ચોવીસ કલાક પાણીની વ્યવસ્થા, પૂજ્યશ્રીમોટા રચિત પુસ્તકો વગેરે સુવિધાઓ છે. બેસનારને સ્વપસંદગીનાં ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક પુસ્તકો પણ લઈ જવાની છૂટ હોય છે. કોઈકવાર જરૂર પડે તો તાકીદના બેલની પણ વ્યવસ્થા છે. સવારે ૪-૪૫ વાગે ચા-કૉફી, ૧૦ વાગે ભોજન, બપોરે ૧-૪૫ વાગે ચા-કૉફી અને સાંજે ૫ વાગે ભોજન આપવામાં આવે છે. ભોજન તદ્દન સાદું હોય છે. સવારે દાળ, ભાત, શાક અને ભાખરી. સાંજે ભાખરી, શાક કે કઠોળ. દૂધ, દહીં મારા વિનંતી કરવાથી આપવામાં આવે છે. મિષ્ટાન કે તળેલી ચીજો બનાવવાની આશ્રમમાં મનાઈ છે. મૌનમંદિરની દિવાલમાં એક બારી હોય છે. જે અંદર અને બહાર ખુલી શકે છે. બહારથી બારીમાં જ્યારે ચીજ વસ્તુઓ મુકવામાં આવે ત્યારે હરિઃૐ પ્રભુ એવું સંબોધન કરીને જેતે ચીજવસ્તુ લેવાનું જણાવવામાં આવે છે. ત્યારબાદ મૌનાર્થી પોતાની તરફથી બારી ખોલીને જે તે ચીજવસ્તુ લઈ શકે છે. જેથી કોઈ કોઈનું મુખ જોઈ શકે નહિ.

મૌન પૂરું કરનાર અને મૌનઓરડામાં પ્રવેશ કરનારાઓ તેમજ શહેરના અન્ય સ્વજનો રવિવારે સવારે એકત્રિત થઈ નામસ્મરણ, ભજન, આરતી દ્વારા સમૂહપ્રાર્થના કરે છે. તે સિવાય બીજા કોઈ સામૂહિક કાર્યક્રમ આશ્રમમાં હોતો નથી. આ મૌનમંદિરો એ આશ્રમની પાયાની પ્રવૃત્તિ છે.

• • •

૩. સમાજોત્થાન કાર્યોનો પ્રારંભ

'જીવનદર્શન' પુસ્તકમાં પૂજ્યશ્રીએ કેટલાક પોતાના ઈંદ્રિયાતીત અનુભવો આલેખેલા છે. એવો એક અનુભવ નડિયાદ આશ્રમના વડની નીચે પૂજ્યશ્રીને ૧૯૫૫માં થયેલો. પૂજ્યશ્રી એ અનુભવને આ રીતે વર્ણવતા - એક દિવસ વડની નીચે હીંચકા ઉપર એઓ બેઠા હતા ત્યારે શ્રીસદ્‌ગુરુ એમને પ્રત્યક્ષ થયા અને કહ્યું, 'બેસી શું રહ્યો છે ? કંઈક કર' એમણે પૂછ્યું, 'શું કરું ?' શ્રીસદ્‌ગુરુએ કહ્યું, 'સમાજ પાસેથી લઈ સમાજને પાછું અર્પણ કર.' પૂજ્યશ્રીએ જણાવ્યું, 'હું કેમ કરીને માગું ? મને કોણ આપે ? મારી સ્થિતિ તો એવી કંગાલ છે કે આ નડિયાદમાં મને કોઈ પાંચ રૂપિયા પણ ઉછીના ન આપે અને જો આપે તો તેનું ઋણ હું પાછું કેવી રીતે વાળું ?' શ્રીસદ્‌ગુરુએ કહ્યું, 'તું માગવા માંડ. હું તારી પાછળ છું. લોકો તને આપશે. તને આપ્યાનું ઋણ અદા કરવાની જવાબદારી મારી, પણ તું મૌલિક કામ કરજે. ચાલુ ચીલે ચાલીશ નહિ.' આ છે પૂજ્ય શ્રીમોટાની દાનપ્રવૃત્તિ પાછળ રહેલો રહસ્યમય પ્રસંગ અને આધ્યાત્મિક આધાર. કેટલાક પૂજ્યશ્રીને માત્ર નિર્ભેળ સામાજિક સેવા કરનારા સંત જ ગણે છે. પરંતુ એમની આ સામાજિક સેવાનો પાયો આધ્યાત્મિક છે. જે જે લોકકલ્યાણની પ્રવૃત્તિ એમણે આદરી એ મૌલિક તો છે જ અને એની તંત્રવ્યવસ્થા પણ અનોખી ઢબની છે. જે પ્રવૃત્તિ માટે દાન કરવાનાં હોય તેનો લક્ષ્યાંક અને સંકલ્પ એઓ પહેલાં જાહેર કરતા અને પછી તે અંગેનું ઉઘરાણું કરતા. ઘેર ઘેર એમની પધરામણી થતી. એને માટે એઓ એમની લાક્ષણિક ઢબે કહેતા, 'કોઈ નિમંત્રે અને દક્ષિણા આપે તો એમને ત્યાં એક દિવસ માટે

રોટલા ખાવા જવું છે. અને આમંત્રણ આવે ત્યારે સ્પષ્ટ જણાવતા, ભાઈ તમે મને લેવા આવ્યા છો. હું તમારે ત્યાં ચોખા મુકવા આવ્યો નથી. તો આવવાને માટે મારી દક્ષિણા આપો.' શરૂઆતના વર્ષોમાં દક્ષિણાનો આ આંકડો નાનો હતો, પરંતુ એમની પ્રવૃત્તિ પણ દિનપ્રતિદિન વિકસતી જતાં બહોળા જનસમાજને સ્પર્શવાનું બન્યું. રૂપિયાનું મૂલ્યાંકન દિવસે દિવસે ઘટતું ગયું. તેથી દક્ષિણાની રકમ પણ વધી. અને રૂ.૧૦૦૧/-ની દક્ષિણા ન હોય તો ક્યાંય જતા નહિ. લોકો માત્ર એટલું જ આપીને બેસી નહિ રહેતા. ઘણાંય લોકો પોતાની શક્તિ હોય તેનાથી ૪-૫ ગણી રકમ અને પછી ક્યારેક તો દસગણી રકમ પણ અર્પણ કરતા. એઓએ જ્યાં પધરામણી થવાની હોય તે કાર્યક્રમની બહોળા ભક્ત સમાજને જાણ થતી. તેથી તેઓ આખો દિવસ ભક્તો તેમજ યજમાનના સંબેધીઓનો પ્રવાહ એકધારો વહેતો. તેઓ પટવાવંદના કરતી વેળા પાસે રાખેલી થાળીમાં યથાશક્તિ રકમ મૂકતા. આમ પાણીમાં પણ ઠીક-ઠીક રકમ મળતી. જે જે સ્વજનોને પૂજ્યશ્રીની આંતરચેતનાનો સ્પર્શ થાય તેઓને પણ પૂજ્યશ્રી પોતાને માટે ઉઘરાણું કરવા કહેતા. તેમાં સાધક પોતે નિર્ગ્રંથ બને અને શ્રીસદ્‌ગુરુ પ્રત્યે એ કર્મ દ્વારા સતત તીવ્ર સ્મૃતિ અનુભવે એ મુખઅય હેતુ હતો. આ હકીકતથી તેઓ અજાણ છે. પોતાના શ્રીસદ્‌ગુરુના હુકમનું પાલન એ જ તેઓશ્રીની દાનપ્રવૃત્તિયુક્ત સામાજિક સેવાનું રહસ્ય. હુકમપાલન એ જ તેમને માટે સર્વસ્વ હતું. એ હુકમનું અક્ષરશઃ પાલન તેઓશ્રીએ કરી બતાવ્યું.

આ ઉપરાંત પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનો ગુજરાતનાં વિવિધ સ્થળોએ એમનો જન્મદિન, દીક્ષાદિન અને સાક્ષાત્કારદિન - એમ

ત્રણ ઉત્સવો દર વર્ષે ઊજવતા ત્યારે પણ તેમને ચરણે સારી એવી રકમ ભેટ ધરાતી. એ પ્રસંગોએ જે રકમ એકત્રિત થતી તે જાહેર કરેલી સંકલ્પવાળી યોજનામાં જમા થતી. આશ્રમમાં આવતા આ દાનપ્રવાહમાંથી આશ્રમનો નિભાવખર્ચ કરવામાં આવતો ન હતો અને હજુ પણ કરવામાં આવતો નથી.

• • •

૪. દાન-પ્રવૃત્તિનો હેતુ

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ શરૂ કરેલી દાન-પ્રવૃત્તિઓનું પૃથક્કરણ કરતાં તેના પાયામાં ક્યાંતો ભાવવિકાસ ક્યાંતો ગુણવિકાસ એ જ મહત્ત્વનો હેતુ દેખાશે. તેઓશ્રીના દ્રઢ માન્યતા હતી કે જે સમાજમાં ગુણ અને ભાવનો વિકાસ નથી થતો, તે સમાજ ગમે તેટલી ઊંચી વાતો કરે, પરંતુ આધ્યાત્મિક રૂપે તો અપંગ જ રહેશે. તેઓશ્રીએ કરેલાં દાન અને તેનાં ક્ષેત્ર એટલાં તો વિશાળ છે કે તેને માટે એક અલગ પુસ્તિકાની આવશ્યકતા છે. પરંતુ હાલ મહત્ત્વનાં સંક્ષેપમાં આપવામાં આવે છે, જેથી તેનો થોડો ખ્યાલ આવશે.

• • •

૫. સમયધર્મને અનુરૂપ સંશોધનને ઉત્તેજન

જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં ઉત્કૃષ્ટ સંશોધન માટેના એવોર્ડઝ્ આપવા દાન અપાયાં તેમાં મેડિકલ કાઉન્સિલ ઑફ ઈન્ડિયાને રૂ. ૩ લાખ અને યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટસ્ કમિશનને રૂ.૭ લાખ આપવામાં આવ્યા છે. ગરીબ વર્ગને આર્થિક રીતે પોષાય એવાં સસ્તાં ઘરના આયોજન માટે હાઉસિંગ ઍન્ડ અર્બન ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન (હુડકો) દિલ્હીને રૂ. ૩ લાખની રકમ આપી છે. એસોસિએશન ઑફ સર્જ્યન્સ (ઑલ ઈન્ડિયા) મદ્રાસને બે લાખ રૂપિયા સુપ્રત થયા છે. ગુજરાતની લગભગ તમામ યુનિવર્સિટીને વિવિધ વિષયો માટે વિષય દીઠ રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ગુજરાત રાજ્યકક્ષાએ સંશોધનાર્થે આપ્યા છે. તે વિષયોમાં વનસ્પતિ સંરક્ષણ અને સંવર્ધન, માનવસર્જિત રેષા રસાયણશાસ્ત્ર, સમુદ્રશાસ્ત્ર, પુરાતત્ત્વવિદ્યા, સમાજશાસ્ત્ર, ફિઝિક્સ, બાયૉકૅમિસ્ટ્રી, જીઓકૅમિસ્ટ્રી, સોઈલકૅમિસ્ટ્રી, ઉષ્ણ કટિબંધના રોગો, ઍંજિનિયરિંગ અને ટૅક્નિકલ વિષયો, રંગ અને રંગની બનાવટ, ખારા પાણીમાંથી મીઠું પાણી બનાવવું, આયુર્વેદ, બાગાયત, ખેતીવાડી, વિજ્ઞાન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. અનાજ, કઠોળ અને પશુ વગેરેનાં સંવર્ધન માટે ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઑફ ઍગ્રીકલ્ચરલ રીસર્ચ (દિલ્હી)ને રૂ. ૩લાખ આપવામાં આવ્યા છે. જિલ્લા કક્ષાએ ખેડા જિલ્લા પંચાયતને ડાંગર, બાજરી આદિમાં શ્રેષ્ઠ પાક લેવા માટે ૨૫-૨૫ હજાર રૂપિયા આપવામાં આવ્યા છે. ગુજરાતી, હિંદી, અંગ્રેજી તથા વિજ્ઞાનની પ્રતિભાશોધ માટે વિવિધ યુનિવર્સિટીઓને વિષય દીઠ લગભગ ૫૦ હજાર રૂપિયા લેખે અપાયા છે.

• • •

૬. સાહસ-શૌર્યવૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન

નદી - સમુદ્ર તરણસ્પર્ધા, તરણકુંડસ્પર્ધા, સ્વિમિંગપુલો બાંધવા, નદી - સમુદ્રની હોડીસ્પર્ધા માટે લગભગ ૯ લાખ રૂપિયા વિવિધ સંસ્થાઓને આપ્યા છે. સંસ્કાર પોષક ગુણભાવવિકાસક સાહિત્યનાં પ્રકાશનો માટે વિવિધ સંસ્થાઓને ૩૧ લાખ ઉપરની રકમ આપી છે. જેમાં એન્સાઈક્લોપીડિયા - બ્રિટાનિકા જેવા કક્કાવારી જ્ઞાનકોશ માટે રૂ. ૧૦ લાખ, જ્ઞાનગંગોત્રી માટે રૂ. ૩ લાખ પચાસ હજાર, કિશોરભારતી, બાલભારતી, શિશુભારતી માટે રૂ. ૪ લાખ ૨૫ હજાર, સર્વધર્મતત્ત્વજ્ઞાન દર્શન માટે રૂ. ૨ લાખ, વિજ્ઞાન ટેક્નૉલોજી સંદર્ભગ્રંથ માટે રૂ. ૫ લાખ, અંગ્રેજી-ગુજરાતી કોશ માટે દોઢ લાખ, વ્યાયામકોશ માટે રૂ.૧ લાખ, વિજ્ઞાનશ્રેણી, જીવનચરિત્ર ગ્રંથશ્રેણી, રામાયણ - મહાભારત - ભાગવત આદિની ત્રિરંગી સચિત્ર કથાઓ, ગુજરાતી વ્યાકરણગ્રંથ, વ્યુત્પત્તિ શાસ્ત્ર, વેદ ગ્રંથશ્રેણી, બાળવાર્તા ગ્રંથશ્રેણી, સાહસ - શૌર્યકથાઓ વગેરે માટે કુલ રૂ.૩ લાખ ૪૪ હજાર જેટલી રકમ તથા મેઘાણી, નર્મદ, શ્રીઅરવિંદ, પ્રેમરાય બાપુ, મણિભાઈ નભુભાઈ, બાલાશંકર, ગોવર્ધનરામ વ્યાખ્યાનમાળા માટે આશરે રૂ. ૧ લાખ અને સ્ત્રીસાક્ષરોની મૌલિક કૃતિ માટે રૂ. ૨૫ હજાર તથા બહેનોને શૌર્ય - મર્દાનગીની તાલીમાર્થે રૂ. ૧ લાખ મહાજન શક્તિદળ ટ્રસ્ટ કરીને આપેલા છે.

વિદ્યાર્થીઓ માટે પર્યટનો, પગપાળા પ્રવાસો સાઈક્લિગ સ્પર્ધા, દોડકૂદ, પર્વતારોહણ, વ્યાપાર, બોટિંગ, મર્દાનગીની રમતો માટે રૂ. ૭ લાખ ઉફરાંતની રકમોનું દાન થયું છે. વેધશાળા માટે રૂ. ૧લાખ અને લોકભારતી અને ગંગાજળા વિદ્યાપીઠ વગેરે

ગ્રામવિદ્યાપીઠો માટે રૂ. ૨ લાખ અપાયા છે. આમ, દાનનાં આંકડા અને ક્ષેત્રો ખૂબ વિસ્તાર પામેલાં છે એટલે અત્રે બધાંનો સમાવેશ કરવો શક્ય નથી.

• • •

૭. દાનની આગવી કળા

આ દાનની ખૂબી એ છે કે મોટા ભાગની રકમ અખબંધ રહે છે અને તેના વ્યાજમાંથી બધાં પારિતોષિકો, ઍવોર્ડ્ઝ, શિષ્યવૃત્તિઓ અપાય છે. વહીવટીખર્ચ જે તે સંસ્થાએ ભોગવવાનો હોય છે. દર વર્ષે એના હિસાબ હરિઃૐ આશ્રમને મોકલવા પડે છે. રકમ ત્રણ વર્ષ સુધી વણવપરાયેલી રહે તો વ્યાજ સાથે રકમ પરત કરવી પડે છે.

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ આ કાર્યો માટે ૧૯૬૨ થી ૧૯૭૫ સુધી અવિરત શ્રમ લીધો. આમ, નાદુરસ્ત તબિયતે સતત પ્રવૃત્તિમય રહી કર્મયોગનું ઉમદા ઉદાહરણ પૂરું પાડ્યું છે. આ બધું સવારથી સાંજ જુદે જુદે ઘરે ફરવું, માઈલોની મુસાફરી કરવી અને તે પણ શરીરમાં ઘર કરેલા અનેક રોગો સાથે કરવું, તે અસામાન્ય હતું. એ રોગોમાંનો એકાદ રોગ પણ જો સામાન્ય જનને હોય તો તે પથારીવશ જ રહે. કમ્મરના બેત્રણ મણકા ઘસાઈ ગયેલા. છેલ્લે છેલ્લે ડોક ઉપરના મણકા પણ ઘસાઈ ગયેલા હોવાથી ખૂબ દર્દ આપતા. છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષો તો એઓ ચાલી પણ શક્યા નથી. તેમને પૈડાંખુરશી (વ્હીલચૅર)માં બેસાડીને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ફેરવવા પડતા. મણકામાંથી સતત પીન ભોંકાય અને અસહ્ય દુઃખ થયાં કરે. સર્પદંશની ગરમી તો શરીરમાં હતી જ.

ઝામરને કારણે માથામાં સતત સણકા મારતા હોય. એસિડિટી, શરીરમાં પાણી ભરાવું (Waterlogging), રાંઝણ, ગળાનો દુઃખાવો, ચામડીની ઍલર્જી, ખંજવાળ વગેરે તો હતાં જ. ભારે હુમલો કરનાર દમ તો એનો વર્ષોથી સાથી બની બેઠેલો. એમાંથી રાહત અનુભવવા છેલ્લાં વર્ષોમાં ઑક્સિજન લેવો પડતો. વળી, પ્રોસ્ટેટગ્લેંડની તકલીફ તો હતી જ. આવી પીડાજનક નાદુરસ્ત તબિયતે પણ એઓ ફરતા જ રહેતા.

• • •

૮. સાહિત્યસર્જન

પૂજ્ય શ્રીમોટા આમ તો કવિજીત હતા. સાધના-કાળમાં પોતાના તમામ ભાવોને વ્યક્ત કરતી પ્રાર્થનાઓ એમણે વિવિધ છંદોમાં રચી છે. એ બધાં પુસ્તકો શરૂઆતમાં તો ‘મોટા’ના નામ વિના જ છપાતાં, પરંતુ પાછળથી જ્યારે ‘મોટા’ સમાજમાં જાહેરમાં આવ્યા ત્યારે બધું મળીને એમનાં ૭૦ જેટલાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે.

એમની પાસે આધ્યાત્મિક દોરવણી ઈચ્છતાં સ્વજનોને એઓ જે પત્ર લખતા તે બધા સંગ્રહાયા છે અને પુસ્તક આકારે પ્રગટ થયા છે. આ ઉપરાંત ઉત્તમ પ્રકારની પદ્યરચનાઓનાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે. એની ગણના જગતના ઉત્તમ આધ્યાત્મિક સાહિત્યમાં થાય છે, પરંતુ એ બધાં ગુજરાતી ભાષામાં લખાયાં છે.

• • •

૯. શાસ્ત્રો સમાન પદ્યસાહિત્ય

દેહત્યાગ પહેલાંના પાંચછ વર્ષમાં બીજા બે પ્રકારનું સાહિત્ય પણ પૂજ્ય શ્રીમોટાએ સર્જ્યું છે. આધ્યાત્મિક વિચારધારામાં જે વિવિધ વિભાવનાઓ -- હોય છે. તેનાં કોઈ સળંગસૂત્ર શાસ્ત્ર રચાયાં હોય તે જાણમાં નથી. અલબત્ત એ વિષયના અલગ અલગ સંદર્ભ આમતેમ વિવિધ સંસ્કૃત સાહિત્યમાં જોવા મળે છે ખરા. પરંતુ તેમાંથી એક જ વિષય લઈને બધાં જ પાસાંઓનું નિરૂપણ કર્યું હોય એવું ઉદાહરણ ભારતની વિવિધ ભાષામાં પણ મળતું નથી. શ્રદ્ધા, ભાવ, જિજ્ઞાસા, નિમિત્ત, રાગદ્વેષ, મોહ, કૃપા, કર્મઉપાસના, શ્રીસદ્‌ગુરુ, સ્વાર્થ, ગુણવિમર્શ વગેરે પુસ્તકો આ પ્રકારનાં છે. એ બધાં તે તે વિષયનાં શાસ્ત્ર જેવાં છે. જોકે એ બધાં પદ્યમાં છે અને અનુષ્ટુપ છંદમાં રચાયેલાં છે. છતાં તે બધાં કોઈ ને કોઈ નિમિત્તે લખાયેલાં છે. કોઈ પણ સ્વજન કંઈ પણ સૂચન કરે, ત્યારે તે વલ્યક્તિ તે લખાણ છપાવવાના અને વેચાણ કરવાની જવાબદારી સ્વીકાર કરે તો જ પૂજ્ય શ્રીમોટા કલમ ચાલુ કરતા. તેઓશ્રીને પદ્યપંક્તિઓ ધોધની જેમઉતરી આવતી. આથી કેટલાંક લખાણ તો બહુ થોડા સમયમાં જ રચાઈ ગયાં હતાં.

●● ●

૧૦. ભજન

તેઓશ્રીના સાહિત્યનો બીજો એક પ્રકાર એવો પણ છે કે જેમાં માત્ર પ્રાર્થનાઓનો જ સંગ્રહ છે. એવાં અનેક પુસ્તક છે. ૮ થી ૧૦ લીટીઓની એ પ્રાર્થના ઘણું કરીને ગઝલના રાગમાં લખતા.

જુદાં જુદાં સ્વજનોએ જાતે શ્રીમોટા સમક્ષ વ્યક્ત કરેલી ઈચ્છા મુજબ દરેકને દરરોજ એક એક પ્રાર્થના ટપાલમાં રવાના કરતા હતા. પેલાં સ્વજન તેને એકઠી કરીને ૨૦૦-૨૫૦-૩૦૦ જેટલી થાય, ત્યારે પુસ્તકરૂપે છપાવતાં અને વેચાણ કરતાં. તેમાં શ્રીમોટાની 'સાધનાની આત્મકથા' જેવું કંઈક વ્યક્ત થતું. અંતમાં એ પદ્યસાહિત્યમાં એક ઉપપ્રકાર પેદા થયો હતો. ચાર લીટીના મુક્તક રચાવાં લાગ્યાં હતાં. એ રીતે તેમાં એક અખંડ ભાવ વ્યક્તિ થઈ જતો અને એક પાના પર એક જ મુક્તક આવે એ રીતે એ છપાયાં છે. ભયંકર શારીરિક વેદનામાં એ ભજન જ તેઓશ્રીનો સહારો બની રહ્યો હતો. ભગવાનના ગુણકથનમાં શરીરની વેદના રહ્ય બનતી.

આ બધું તેઓશ્રીની નિરંતર પ્રવાસ કરવાની પ્રવૃત્તિ અને પધરામણી દરમિયાન રચાયું હતું. આશ્રમ પર આવતી બધી જ ટપાલના જવાબ પણ તેઓશ્રીના અંતેવાસી શ્રીનંદુભાઈ પ્રવાસ દરમિયાન આપતા. તેમનું ફરતું કાર્યાલય શ્રીમોટાની સાથે જ રહેતું. જ્યાં જ્યાં જતા ત્યાં કાર્યાલય ચાલુ થઈ જતું. દાનગંગાની શરૂઆત થઈ તેના પહેલાંની તેઓશ્રીનાં શરૂઆતમાં પુસ્તકોની રૂપિયા દોઢ લાખ જેટલી આવક અને દેહોત્સર્ગ બાદ વેચાણ થયેલાં બીજાં દોઢ લાખ રૂપિયાનાં પુસ્તકોની આવત મળીને કુલ ત્રણ લાખ રૂપિયા એ રીતે સમાજ સેવામાં ખર્ચ થયા. શ્રીમોટાના સાહિત્યથી થતી આવક તેઓશ્રીના સમાજોત્થાનના કાર્યમાં જ ઉપયોગ થતી અને આજે પણ ઉપયોગમાં આવે છે.

• • •

૧૧. ફરવાનું બંધ કર્યું

આવી પ્રવૃત્તિ ધમધમતી હતી, ત્યાં જ ૧૯૭૫ના રામનવમીના અમદાવાદના ટાઉનહૉલના ઉત્સવમાં એમણે જાહેર કર્યું, ‘હવે મારે કોઈ ઉત્સવ ઊજવવા દેવો નથી. હું હવે અમદાવાદ આવવાનો નથી. હવે કોઈ મને મળવા કરવા આશ્રમે આવશો નહિ.’ આમ પોતે તો પૈસા માંગવાનું બંધ કર્યું, પરંતુ સ્વજનો પણ જે ફાળો ઉઘરાવતા હતાં, તે પણ બંધ કરાવ્યું. આ હતી તેઓશ્રીના નિઃસંગપણાના પાસાને વ્યક્ત કરવાની શરૂઆત. પોતાની જાતને તમામ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ખેંચી લીધી. આશ્રમના મુલાકાતીઓને પણ નિશ્ચિત સમય સિવાય મળતા નહિ. જ્યારે એમને લાગ્યું કે એમનું શરીર ‘લોક કલ્યાણનાં કાર્યોમાં આવી શકે એવું નથી’ ત્યારે શરીરનો આનંદપૂર્વક ત્યાગ કરવાનું નક્કી કર્યું. દેહત્યાગ પહેલાંનો થોડો પૂર્વ ઈતિહાસ જાણવો રસપ્રદ છે.

• • •

૧૨. દેહત્યાગનો નિર્ણય

સામાન્ય રીતે એકાદ અપવાદ સિવાય પૂજ્યશ્રી વર્ષોથી ગુરુપૂર્ણિમા સમયે દક્ષિણ ભારતમાં કુંભકોણમ્ આશ્રમે રહેતા. ત્યાંનાં સ્વજનો ગુરુપૂર્ણિમા ત્યાં જ પૂજ્યશ્રીની હાજરીમાં ઊજવતાં, પરંતુ ૧૯૭૬ની જુલાઈ માસની ૧૧ તારીખે ગુરુપૂર્ણિમા ઉપર પૂજ્યશ્રીએ કુંભકોણમ્ જવાનું બંધ રાખ્યું. ઘણા લાંબા સમયે ગુરુપૂર્ણિમાએ પૂજ્યશ્રી સુરત આશ્રમે હોય એવો પ્રસંગ આવ્યો.

એમણે તો ગુરુપૂર્ણિમાને દિવસે કોઈક અજ્ઞાત સ્થળે જવાનું વિચારી રાખેલું. આથી, ગુરુપૂર્ણિમા ઉપર આવતાં ઉત્સુક એવાં અનેક મુંબઈ-અમદાવાદનાં સ્વજનોને એમણે ના કહેવરાવેલી, પરંતુ સુરતનાં સ્વજનોએ પૂજ્યશ્રીને વિનંતી કરી કે 'ગુરુપૂર્ણિમાના શુભ દિવસે ઘણાં વર્ષો પછી આપ અહીં છો તો તમે તે દિવસે આશ્રમમાં જ રહો તો સારું.' પૂજ્યશ્રીએ તેમના સમાજોત્તાનનાં કાર્ય માટે સારી એવી રકમ મળતી હોય તો પોતે સવારના ૭-૩૦ વાગ્યા સુધી રોકાવાની સંમતિ આપી. સુરતનાં સ્વજનોએ પચીસ હજાર રૂપિયા એમના ચરણે ધરવાનો પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો. પૈસા એકઠા થવા લાગ્યા. ધીરે ધીરે આંકડો બદલાતો ગયો અને ૭૭ હજાર રૂપિયાનો થયો. ગુરુપૂર્ણિમાના દિવસ સુધી ૬૭ હજાર એકઠા થયા. ગુરુપૂર્ણિમાની સવારની પ્રાર્થના બાદ એક સ્વજને ૧૦ હજાર આપવાનું જાહેર કર્યું. પછી એ નિમિત્તે આવેલાં નાણાંની રકમો આંકડો ઉમેરતાં આવેલાં નાણાંની રકમ રૂ. ૮૫ હજાર થઈ.

• • •

૧૩. નિર્ણય ઠેલાયો

તે દિવસે ધોધમાર વરસાદ હતો. સુરત શહેરનો બધો જ વાહનવ્યવહાર ખોરવાઈ ગયો હતો. અમદાવાદથી આવનાર ભક્તોએ સુરત રેલવે સ્ટેશન પર સવારે દોઢ વાગે ઉતરતાં જ જાહેરાત સાંભળી કે હવે પછી અમદાવાદથી આવતી બધી જ ટ્રેનો બંધ છે. કેમ કે કોસંબા (જિ. સુરત) સ્ટેશન પર પાણી ફરી વળેલાં છે. આખું સુરત રેલવે સ્ટેશન ફટપાથવાસીઓ અને ઝૂંપડાંવાસીઓનું આશ્રમસ્થાન બની ગયું હતું.

સુરત શહેરમાં ઠેર ઠેર પાણી ભરાઈ ગયાં હતાં. રાત્રે ઓટોરીક્ષાઓ બંધ હતી. સુરતથી રાંદેરના રસ્તા પર પણ અનેક મોટરગાડીઓ રસ્તામાં ફસાયેલી હતી. આવી પરિસ્થિતિમાં પણ અઢીસો-ત્રણસો સ્વજનો સવારે છ વાગે સુરત આશ્રમ પર પૂજ્યશ્રીનાં દર્શન માટે હાજર હતાં. પ્રાર્થના થઈ. ગુરુવંદના માટે સૌ લાઈનમાં ઊભા હતા. કેટલાક વિચારતા હતા કે આવા ધોધમાર વરસાદમાં પૂજ્યશ્રીનું જવાનું બંધ રહેશે. પરંતુ સાડા સાત વાગતાં જ પૂજ્યશ્રીને મોટરમાં બેઠેલા જોઈને સૌ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. ઘણા ઓછાને ખબર હતી કે મોટરનું મશીન ઠંડુ ન થઈ જાય તે માટે તેઓશ્રીએ મોટરનું મશીન ચાલુ રખાવીને ગરમ કરી રાખ્યું હતું. તેઓશ્રીએ તો નક્કી સમયે આશ્રમ છોડ્યો. સને ૧૯૭૬ ૧૧મી જુલાઈનો ગુરુપૂર્ણિમાનો દિવસ.

તેઓશ્રીની ઈચ્છા વલ્લભવિદ્યાનગરમાં શ્રીરામભાઈ પટેલ અને ડૉ. કાંતાબહેન પટેલને ત્યાં જઈને તે જ રાત્રે દેહ છોડવાના હતા. 'અમે આવીશું' આ મતલબનું શ્રીરામભાઈને કદાચ કહી પણ રાખેલું હતું. પરંતુ 'તમે કાન્તાને કહેશો નહિ' એવી પણ સુચના આપી રાખી હતી. શ્રીરામભાઈએ એ હુકમનું બરાબર પાલન કર્યું હતું. પૂજ્યશ્રી અને શ્રીનંદુભાઈ બે જ જણ એ જાણતા.

સુરત આશ્રમેથી નીકળ્યા બાદ કડોદરાના રસ્તે કોસંબાથી આગળ નહિ જઈ શકવાથી પાછા વળવું પડ્યું. પાછા આવતા કડોદરાના બદલે ભૂલથી વરાછા રોડ પર આવી ગયા. વરાછા અને સુરતની વચ્ચેના નાળાથી આગળ એક ગલીમાં થઈને રાંદેરમાં પ્રવેશ કરવાનો પ્રયાસ કરતા કીચડવાળા પાણી ભરેલા

ખેતરમાં મોટર ફસાઈ ગઈ. શ્રીનંદુભાઈના ફરતા કાર્યાલયનું થોડું સાહિત્ય મોટરમાં પાણી આવી જવાથી પલળીને બગડી ગયું. આસપાસની સોસાયટીની કેટલીક વ્યક્તિઓએ પૂજ્ય શ્રીમોટાને ઓળખી લીધા અને ફસાયેલી મોટરને બહાર કાઢવાની વિનંતી કરવા છતાં પણ તેઓએ મદદ કરવાની તત્પરતા દેખાડી નહિ. કેમ કે ઊંડે ઊંડે ગુરુપૂર્ણિમાના દિવસે અનાયાસે આવેલા મોટાને પોતાના ઘરે પધરામણી કરવાની ઈચ્છા રહેલી હતી. પેલા નાવિકે પગ ધોયા વિના નાવડીમાં બેસાડવાનો શ્રીરામને ઈન્કાર કર્યો હતો, જેથી પગ ધોવાનો પ્રસંગ મળ્યો. કંઈક એવો જ પ્રસંગ હતો. પરંતુ અડગ નિશ્ચય સાથે પૂજ્યશ્રી તો મોટરમાં જ સૂઈ રહ્યા.

'હવે કંઈ ચાલશે નહિ' એમ વિચારી પછી બધાએ મદદ કરી અને મોટરને કાઢી આપી. આખરે લગભગ ચાર કલાક પછી સુરત આશ્રમ પર બપોરે ૧૨ વાગે પહોંચ્યા. સુરત આશ્રમના પ્રમુખ શ્રીહસમુખભાઈ રેશમવાળાને પૂજ્યશ્રીએ સૂચના આપી રાખી હતી કે વડોદરાથી જે કોઈ પહેલી ટ્રક આવે તો રોડ ચાલુ થવાની જાણ અમને તરત કરશો. એવી ખબર મળતાં જ બીજે દિવસે તા.૧૨ જુલાઈ સવારે છ વાગે સુરત આશ્રમેથી નીકળ્યા. વડોદરા પહોંચતા પહેલાનું ગામ પોર પાસે આવ્યા ત્યારે વિશ્વામિત્ર નદી પરનો વાહનવ્યવહાર બંધ હોવાથી પૂજ્યશ્રીએ વડોદરાના પોતાના કાયમી યજમાન શ્રીજયરામભાઈ દેસાઈને ત્યાં મોટર લઈ ગયા. ત્યાં લગભગ ત્રણ કલાક આરામ કરીને નીકળ્યા. પરંતુ વડોદરા શહેરમાં પણ વરસાદનું પાણી હજુ ઉતર્યું ન હતું. પોલીસ કોઈ પણ વાહન આગળ જવા દેતા ન હતા. પરંતુ વડોદરાના

પૂર્વ મેયર શ્રીલલિતભાઈએ શ્રીમોટાને મોટરમાં જોયા અને આગળ જવા દેવાની વ્યવસ્થા કરી.

પરંતુ છાણીની આગળ ઘણું પાણી ભરાયેલું હોવાથી રસ્તો બંધ હોવાથી પૂજ્યશ્રીએ મોટર પોતાના સ્વજન એલેમ્બિકવાળા શ્રીરમણભાઈ અમીનને ત્યાં લઈ ગયા. શ્રીરમણભાઈ અમીનને ત્યાં અડધો કલાક રોકાઈને તેમના પુત્ર શ્રી ચિરાયુભાઈને રસ્તો દેખાડવા પાઈલોટ કારના રૂપમાં આગળ રાખી અને પાછળના રીકાય નદીના રસ્તેથી જી.એસ.એફ.સી.ના પાસેથી હાઈવે પર નીકળ્યા. આગળના દિવસે શ્રી રામભાઈને આવવાનું કહ્યું હતું, તેથી તેમને ત્યાંથી તેમને અને ડૉ. કાંતાબહેનને નડિયાદ આશ્રમમાં સેવામાં સાથે રાખવા લઈને સાંજે સાત વાગે નડિયાદ આશ્રમે પહોંચ્યા. આખા દિવસના પ્રવાસનો ભારે શ્રમ પૂજ્યશ્રીને સહન કરવો પડ્યો અને પછીના બે-ત્રણ દિવસ સુધી તેઓશ્રીની સુખાકારીને બાધક બન્યો.

• • •

૧૪. તબિયત કથળી

આવી નાદુરસ્ત તબિયત હોવા છતાં તા.૧૩-૧૪-૧૫મી જુલાઈએ તો પૂજ્ય શ્રીમોટાએ આશ્રમમાં નિયમિત આવનાર સ્વજનોને મળવા પણ દીધાં. તા. ૧૬મી જુલાઈએ પ્રોસ્ટેટનું દર્દ વધુ ઉગ્ર બન્યું. ૩૬ કલાક સુધી પેશાબ ન થયો. આથી, પૂજ્યશ્રીની 'ના' હોવા છતાં ડૉ. કાંતાબહેને પોતે ડૉક્ટર હોવાથી પોતાની જવાબદારી સમજી નડિયાદના પ્રખ્યાત યુરોલોજિસ્ટ ડૉ. વીરેન્દ્રભાઈ દેસાઈને બોલાવવાનું નક્કી કર્યું. કામ વસમું હતું. તે

દિવસે શેઢી નદીમાં ભારે પૂર હતું. મુખ્ય રસ્તાને જોડતા આશ્રમના રસ્તા ઉપર પણ એક માથોડું પાણી હતું. આખરે આશ્રમના પાછળના રસ્તે ઢીંચણ સમાં પાણીમાં કાદવ ખૂંદતાં કેટલીય વારે ડૉ. કાંતાબહેન મુખ્ય રસ્તા ઉપર પહોંચ્યાં. ત્યાં આશ્રમના દરરોજના મુલાકાતી સ્વજન શ્રી વિષ્ણુભાઈ પટેલ મોટર લઈને જતા હતા. ડૉ. કાંતાબહેન, વિષ્ણુભાઈની મોટરમાં ડૉ. વીરેન્દ્રભાઈ પાસે પહોંચ્યાં. ડૉ. વીરેન્દ્રભાઈએ તો મેં દોરડા સાથે લાકડું બાંધી આશ્રમની બાજુથી મુખ્ય રસ્તા તરફ ફેંકવામાં આવે તો તે લાકડું પકડીને દોરડાથી ખેંચાઈ તરતા તરતા આવવાની તત્પરતા બતાવી. જો કે એમ કરવાની જરૂર ન પડી. પાછલને રસ્તે ઢીંચણ સમા કાદવ-કીચડ અને પાણી ખૂંદતાં ડૉ. વીરેન્દ્રભાઈ આશ્રમમાં આવ્યા. એમણે કૅથેટર મૂક્યું અને થોડોક પેશાબ કરાવ્યો. બીજે દિવસે તા. ૧૮મીએ પણ ડૉ. વીરેન્દ્રભાઈ આવ્યા. ત્યાં સુધીમાં કૅથેટર દ્વારા ૨॥-૩ લિટર જેટલો પેશાબ એકત્રિત થયો હતો. ત્યાર બાદ પૂજ્યશ્રી હળવા થયા. એમના શરીર ઉપરના સોજા ઓછા થઈ ગયા.

• • •

૧૫. દેહત્યાગની પૂર્વે

૧૯મી જુલાઈએ પૂજ્યશ્રીએ આશ્રમનો લેટરહેડ માગ્યો અને શ્રી નંદુભાઈને બોલાવ્યા અને તેમની હાજરીમાં સવારે ૧૦-૩૦ વાગ્યે એક પત્ર લખ્યો અને એમના ચશ્માઘરમાં મૂક્યો. તા.૨૦-૨૧મીએ સવારે આશ્રમે આવનાર તમામને ૧૦-૧૦ મિનિટ મળવાની છૂટ અપાઈ. તા.૨૧મીએ સાંજે પૂજ્ય શ્રીમોટાએ

નડિયાદ આશ્રમમાં પૈડાંખુરશીમાં પોતાને ફેરવવા માટે રાજુભાઈને કહ્યું. પૂજ્ય શ્રીમોટાને પૈડાંખુરશીમાં બેસાડી રાજુભાઈને આશ્રમમાં ફેરવ્યા, ત્યારે ત્યાંના એક-એક છોડ, વૃક્ષ અને બધી વનસ્પતિને તેઓશ્રીએ બે હાથ જોડીને પ્રણામ કર્યા. જાણે એ સૌની વિદાય લેતા હોય. એ ઉઠ્યાં એટલી સહજરૂપે કરી હતી કે રાજુભાઈને પણ તેનું આશ્ચર્ય કે કૌતુક ન જાગ્યું. ફરતાં ફરતાં સૂચના આપી કે 'આ નાહવાનું ટબ જેનું છે તેને તું પહોંચાડી દેજે.' ત્યારે રાજુભાઈએ કહ્યું, 'મોટા' ! આપણે પાછા આવીએ ત્યારે જોઈશેને ?' ત્યારે વાતને વાળી લેતાં પૂજ્યશ્રીએ જવાબ આપ્યો, 'ત્યારે પાછું મંગાવી લઈશું.

તા.૨૨મી જુલાઈએ સમયપત્રક મુજબ ફાઝલપુર જવાનું હતું. વહેલી સવારના ૨-૨॥ વાગ્યાથી પૂજ્ય શ્રીમોટાએ ડૉ. કાંતાબહેનને ઉઠાડવા માંડ્યા. પોતે ઉતાવળ કરાવીને તૈયાર થઈ ગયા અને બીજાં બધાંને ઉતાવળ કરાવીને પાંચ વાગ્યે નીકળ્યા. તે સમયે ધોધમાર વરસાદ વરસતો હતો. એટલે ચાર ખૂણે ચાર જણે તાડપત્રી ધરીને એમને ગાડીમાં બેસાડ્યા. સાથે શ્રી રામભાઈ અને શ્રી નંદુભાઈ હતા. રાજુભાઈ, ડૉ. કાંતાબહેનની ફિયાટ ગાડીમાં હતાં. ડૉ. કાંતાબહેનની ગાડી પાઈલટ કાર તરીકે આગળ જતી હતી. રોડ ઉપર જેવા ચડ્યા કે આશ્રમની તમામ લાઈટ બંધ થઈ ગઈ. ગ્રીડમાંથી સીધી લાઈન મળેલી હોવાથી આવું બંધ થઈ જવું શક્ય ન હતું. આથી, આશ્રમ વાસીઓને કશાંક અઘટિતનાં એંધાણ વર્તાયાં. મહાગુજરાત હૉસ્પિટલ આગળ અને કૉલેજ રોડ ઉપર પાણી હોવાને કારણે સંતરામ - વિઠ્ઠલ કન્યાવિદ્યાલયને રસ્તે જે ફાટક

આવે છે, ત્યાંથી બહાર જતાં હાઈવે ઉપર નીકળ્યાં. કેટલીક જગ્યાએ ઘણાં પાણી હતાં. ડૉ. કાંતાબહેનની ફિયાટ ગાડી એ પાણીમાંથી કેવી રીતે હેમખેમ નીકળી તેનું આશ્ચર્ય હજી પણ ડૉ. કાંતાબહેન અનુભવે છે. રસ્તે કારમાં પૂજ્ય શ્રીમોટાએ દેહ છોડવા અંગે શ્રી રમણભાઈની સંમતિ તરત જ મેળવી લેવા શ્રી નંદુભાઈને કહ્યું. શ્રી રમણભાઈ તથા શ્રીમતી ધીરજબહેન સવારે ૬ વાગ્યે સ્વાગત માટે ફાઝલપુર હાજર હતાં. શ્રી નંદુભાઈએ શ્રી રમણભાઈને વાત કરી, 'તમે રજા આપો તો પૂજ્યશ્રીને અહીં દેહ છોડવો છે. તમારી રજા ન હોય તો પછી સુરત આશ્રમે જઈ દેહ છોડશે.' શ્રી રમણભાઈએ કહ્યું, 'આ ઘર પૂજ્યશ્રીનું છે. એમની જેમ ઈચ્છા હોય તેમ કરે.' તે વખતે શ્રી રમણભાઈને ખ્યાલ નહિ કે આજે જ દેહ છોડશે. હંમેશની માફક તે દિવસે પૂજ્યશ્રી બધાં સાથે જમવા બેઠા નહિ. ડૉ. કાંતાબહેન સૂરણ બાફીને લઈ આવ્યાં. તેમાંથી પૂજ્ય શ્રીમોટાએ માંડ એકાદ ફોડવું ખાધું હશે.

• • •

૧૬. દેહત્યાગ

આઠેક વાગ્યે પૂજ્યશ્રીએ પોતાના ગળાની કંઠી અને કાંડાનું ઘડિયાળ શ્રી નંદુભાઈને આપીને નક્કી કરી દીધું કે આજે દેહ છોડવો છે. શ્રી નંદુભાઈએ રજૂઆત કરી, 'આજે આવી વરસાદની હેલી છે તો ચિતા વગેરે સળગાવવામાં મુશ્કેલી પડશે. મહી નદીમાં પણ ભારે પૂર છે. બેત્રણ દિવસ રોકાઈ જાઓ તો ?' પૂજ્યશ્રીએ મક્કમ અવાજે જવાબ આપ્યો, 'અગ્નિસંસ્કાર કરવાનું ન ફાવે

તો દેહને નદીમાં પધરાવી દેજો. મેં નક્કી કરી દીધું છે.' 'This is not a matter of discussion.'

૧૧ વાગ્યે એમણે બીજા ત્રણેય પત્રો લખ્યા. તેમાં એકમાં આ પ્રમાણે લખ્યું : 'ગુરુમહારાજ જીવતા પ્રાણી છે એમ નથી. એ તો એમને કે આપણને ખપ પડે, માણસ જેવા થઈ આપણા આગળ થઈને જે તે આપણું ઉકેલી આપે છે.' બીજા કાગળમાં એમણે 'પોતાને મદદ કરનારાઓનો આભાર માની 'ભગવાન તેમનું યશકલ્યાણ કરો.' એવી પ્રાર્થના કરી છે. અને ત્રીજામાં પોતે જે પુસ્તકો લખેલાં તેની પાછળની પોતાની ભાવના અને પદ્ધતિને ડોલનશૈલીમાં રજૂ કરી છે.'

તે દિવસે જ યોગાનુયોગે શ્રી રમણભાઈના એ ફાર્મના દરવાજા માટે આરસની તકતી 'હરિસ્મૃતિ' આવી અને તે દરવાજાના સ્તંભ ઉપર લગાડાઈ. ૩ વાગ્યે હંમેશાં આવતાં હતાં એ મુજબ શ્રી રમણભાઈના પરિવારનાં સભ્યો, બાળકો વગેરે પૂજ્યશ્રીને મળવા આવ્યાં. તે બધાંને પ્રેમથી મળ્યા તો ખરા પણ ઉતાવળ કરાવીને તેમને બધાંને વિદાય કરાવડાવ્યાં. ૪ વાગ્યે તેમણે પોતાને વરંડામાંથી અંદર ઓરડામાં લેવડાવ્યા. પછી શ્રી નંદુભાઈને એકલા બોલાવી સાતેક મિનિટ વાત કરી. તે વખતે શ્રી નંદુભાઈએ કોઈ આંતરિક સાહજિક પ્રેરણા દ્વારા પૂજ્ય શ્રીમોટાને કહ્યું, 'હું તમારા પછી આશ્રમોમાં જ રહીશ અને આશ્રમો સંભાળીશ.'* પૂજ્યશ્રીએ આંખો દ્વારા સંતોષ પ્રગટ કર્યો. આ એક સૂચક પ્રસંગ છે. કેમ કે શ્રી નંદુભાઈ વારંવાર કહેતા,

---

* પરંતુ શ્રીનંદુભાઈ હરિઃૐ આશ્રમ સુરતમાંથી તા.૨૩-૭-૧૯૮૮ના દિવસે રાજીનામું આપીને છૂટા થઈ ગયા હતા. એ નોંધવા યોગ્ય બાબત છે.

‘My loyalty is primerily towards you and accordingly towards ashrams as I do not identify my self with ashram.’ તે સમયે શ્રી નંદુભાઈએ તોળદેખથી વિચારી પણ રાખેલું હતું કે પૂજ્યશ્રીના દેહની હયાતી બાદ એકબે વર્ષમાં આ આશ્રમોનો સમગ્ર કારભાર વ્યવસ્થિત કરી લઈ કુંભકોણમ્ આશ્રમે કાયમ માટે રહેવા જતા રહેવું. આ વાતના સંદર્ભમાં પૂજ્યશ્રી સાથેના આખરી મિલનમાં એ ધન્ય પળે શ્રી નંદુભાઈનો નિર્ણય કેવી રીતે બદલાયો અને ઓચિંતો કેમ વ્યક્ત થયો એનો સભાન ખ્યાલ શ્રી નંદુભાઈને બિલકુલ ન આવ્યો. તદ્દન સાહજિક રીતે એ બની ગયું. એમાં પૂજ્યશ્રીની કોઈ અકળ લીલા કેમ ના હોય !

શ્રી નંદુભાઈએ વાત પૂરી કર્યા બાદ અન્ય પાંચેય જણને અંદર બોલાવ્યાં. પૂજ્યશ્રીએ સૂચના આપી, ‘તમારે અંદર બેસવું હોય તો અંદર બેસો, બહાર બેસવું હોય તો બહાર બેસો. હવે મને કોઈ બોલાવશો નહિ અને કોઈ અડશો નહિ. આ કૅથેટરને મારા શરીર ઉપરથી દૂર કરશો નહિ. એ મારી જીવનસંગિની છે.’ છએ જણે પૂજ્યશ્રીની રૂમમાં બેસવાનું પસંદ કર્યું. રૂમ બંધ કર્યો અને બધાંએ પોતપોતાની રીતે હરિઃૐના જપ શરૂ કર્યા. લગભગ ૧૨ વાગ્યે શ્રી નંદુભાઈને સહજ વિચાર સ્ફુરી ગયો કે શ્રીમોટા કદાચ ૧-૩૦ વાગ્યે પ્રાણ છોડશે, રાત્રે સાડા બાર વાગ્યે ડૉ. કાંતાબહેને પૂજ્ય શ્રીમોટાની નાડીના ધબકારા ગણ્યાં. ૩૦ થી ૩૫ હતા. ૧.૧૫ વાગે શ્રી રામભાઈએ સહેજ શરીરનું સ્પંદન થતું જોયું. ૧.૨૫ વાગ્યે દેહ છૂટી ગયો. શરીર ઉપર કોઈ ઉગ્ર ચિહ્ન વરતાયું નહિ. ભીષ્મ પિતામહના ઇચ્છામૃત્યુની વાત વાંચેલી પણ રોગોની બાણશય્યા ઉપર પોઢેલા પૂજ્ય શ્રીમોટાનો આ

ઈચ્છામૃત્યુનો પ્રસંગ આપણી હયાતીમાં બન્યો, એ એક અનોખી ઘટના છે.

શ્રી રમણભાઈ અને ફાર્મ મૅનેજર સવારે ૪ વાગ્યે ચિતાની જગ્યા નક્કી કરી આવ્યા હતા. મહી નદીના કિનારે જગ્યા નક્કી કરી હતી.

• • •

૧૭. વસિયતનામું

શ્રી નંદુભાઈ પ્રેસ માટે સંદેશો વગેરે લખવામાં ગૂંથાયા. અંતિમ ક્રિયા કરવામાં પૂજ્યશ્રીના આદેશને માન આપવાનું હતું. તા.૧૯મીએ નડિયાદ આશ્રમમાં લખેલા પત્રમાં એ આદેશ હતો. તે એક વસિયતનામા જેવો છે અને લાક્ષણિક ઢબે લખાયેલો છે.

જે કોઈને આ અંગે લાગેવળગે છે તેઓ જોગ -

હું ચૂનીલાલ આશારામ ભગત ઉર્ફે **મોટા** રહેવાસી હરિઃૐ આશ્રમ, નડિયાદ. આથી જણાવું છું કે મારી રાજીખુશીથી મારી પોતાની મેળે મારા જડ દેહને છોડવા ઈચ્છું છું. આ દેહ ઘણા રોગોથી ઘેરાયેલો છે. અને હવે લોકકલ્યાણના કામમાં આવે તેમ નથી. રોગો મટવાની આશા પણ નથી. એટલે આનંદપૂર્વક શરીર છોડવું તે ઉત્તમ છે અને તે માટે યોગ્ય પળ લાગશે ત્યારે હું એમ કરી લઈશ.

મારા શરીરનો અગ્નિસંસ્કાર એકાંતમાં શાંત જગાએ, મૃત્યુસ્થળથી તદ્દન નજીકમાં કરવો અને તે પણ આપ છ* જણની

* એ છ જણ : (૧) શ્રી નંદુભાઈ (૨) શ્રી રમણભાઈ અમીન (૩) શ્રીમતી ધીરજબહેન અમીન (૪) શ્રી રામભાઈ પટેલ (૫) ડૉ. કાંતાબહેન પટેલ અને (૫) શ્રી રાજુભાઈ પટેલ

હાજરીમાં જ કરવો. ઘણાં ભેગાં કરવાં નહીં; તેમ મારા સેવકોને હું ફરમાવું છું.

મારાં અસ્થિને પણ નદીમાં પૂરેપૂરાં પધરાવી દેવાં.

મારા નામનું ઈંટચૂનાનું કોઈ સ્મારક કરવું નહીં. મારા મૃત્યુ નિમિત્તે જે કંઈ નાણાભંડોળ ભેગું થાય, તેનો ઉપયોગ શાળાના ઓરડા બાંધવામાં કરવો.

- ચુનીલાલ આશારામ ભગત ઉર્ફે **મોટા**

તા.૧૯-૭-૧૯૭૬

• • •

૧૮. અંતિમ વિધિ

મહી નદીના પશ્ચિમ કાંઠાની ભેખડ ઉપર જ શ્રી રમણભાઈનો બંગલો અને તેની આગળ બગીચો આવેલાં છે. ત્યાંથી ઊતરવાની એક કેડી હતી. કોઈક દિવ્ય સંકેતાનુસાર બેત્રણ મહિના પહેલાં જ ૧।। ફૂટની એ સાંકડી કેડી ૩ ફૂટ પહોળી કરી. બે માણસ જોડાજોડ સહેલાઈથી જઈ શકે એવા રસ્તારૂપે શ્રી રમણભાઈએ બનાવરાવી હતી. એટલે ફાર્મ કંપાઉન્ડની બહાર ગયા વિના જ સીધા નદીતટે ઊતરી શકાય એવું હતું. મૃત્યુસ્થળની તદ્દન નજીક અગ્નિસંસ્કાર કરવાના પૂજ્યશ્રીના આદેશનું આ રીતે પાલન થયું.

સૂવાના એલ્યુમિનિયમના, વજનમાં હલકા ખટલામાં પૂજ્યશ્રીના દેહને નીચે લઈ જવામાં આવ્યો. મહી નદીનું પાણી ઝડપથી ચડતું હોવાથી મૂળ નક્કી કરેલી જગ્યા બદલીને થોડા ઉપરના ભાગમાં ચિતા ખડકવામાં આવી હતી. દેહને નીચે લઈ

જતી વેળાએ ન તો કોઈ અગરબત્તી સળગાવવામાં આવી હતી, ન તો સુખડનું લાકડું રાખવામાં આવ્યું હતું. ગંગાજળનાં છાંટા પણ નાખવામાં આવ્યા ન હતા. પ્રમાણિકગત વિચારોને કેવી તિલાંજલિ ! ગતાનુગતિક વિધિનો કેવો ત્યાગ ? સૂક્ષ્મને મહત્ત્વ, સ્થૂળને નહિ, આ વાત આનાથી સ્પષ્ટ થાય છે.

ચિતા ઉપર દેહને સુવડાવતાં. શ્રી રામભાઈ બોલી ઊઠ્યા, 'મોટા, તો નાગાબાવાની જમાતના ગણાય. આ વસ્ત્રની પણ શી જરૂર !' એટલે દેહ ઉપર રહેલું એકમાત્ર વસ્ત્ર પણ લઈ લીધું. શ્રી રમણભાઈના હસ્તે અગ્નિદાહ દેવાયો. બે કલાકમાં તો દેહ પંચભૂતમાં ભળી ગયો. એનાં છેલ્લાં અવશેષો અસ્થિ અને રાખને ફાર્મ મૅનેજરે અને શ્રી રાજુભાઈએ પૂજ્યશ્રીના આદેશ અનુસાર મહી નદી ભેગાં કર્યા. બે બહેનોથી સહજ ડૂસકાં ભરાયાં ત્યારે અન્ય વ્યક્તિઓ થોડી ગંભીર બની.

૯-૪૫ વાગ્યે ફાઝલપુરમાં બધાં જમ્યાં. શ્રી રમણભાઈ અને શ્રીમતી ધીરજબહેન વડોદરા ગયાં. શ્રી નંદુભાઈ એકલા આશ્રમે આવ્યા. થોડીક વારમાં વાત વહેતી થઈ અને આશ્રમમાં લોકપ્રવાહ વહેવા માંડ્યો.

• • •

૧૯. અંતિમ આદેશનું પાલન

પૂજ્યશ્રીના દેહવિલય પછી તેઓશ્રીના અંતિમ આદેશને માન આપીને જે કંઈ રકમ મૃત્યુ નિમિત્તે એકત્રિત થાય તે તદ્દન નાનાં ગામડાંમાં શાળાના ઓરડા બનાવવામાં વાપરવાનો નિર્ણય હરિઃૐ આશ્રમ સુરત-નડિયાદે કર્યો. આરંભમાં તો એવું વિચાર્યું

હતું કે ૧૨-૧૩ દિવસમાં જે કંઈ રકમ આવશે તેને આ રીતે આપી દઈશું. પરંતુ શ્રી ઇંદુભાઈ શેરદબાવજી સ્વયં સ્ફુરિત પ્રેરણાથી અમદાવાદના પૂજ્ય શ્રીમોટા હરિઃૐ સત્સંગ મંડળનાં સ્વજનોએ શ્રી ઇંદુભાઈ શેરદબાવજાએ પ્રેરણાને મૂર્તસ્વરૂપ આપવા તેમના અને શ્રી લક્ષ્મીકાંત અમીનના માર્ગદર્શન નીચે આયોજનપૂર્વક એક વિશિષ્ટ આંદોલન શરૂ કર્યું અને ઘણી સારી રકમ એકઠી કરી.

તેમાંથી જે પ્રેરણા-સ્ફુલિંગ પેદા થયા તેના કારણે આણંદમાં, ખેડા જિલ્લાના બે ગામમાં, વડોદરા, સુરત અને મુંબઈ વગેરે સ્થાનો પર સ્વજનોએ તે કામ માથે લઈ લીધું. આ પ્રવૃત્તિ આઠેક મહિના ઘણા વેગથી ચાલી. યોજનાપૂર્વક રકમ એકઠી કરવાનું કામ હાલમાં બંધ છે. પરંતુ આપમેળે દાનનો પ્રવાહ તો હાલમાં પણ એકધારો આશ્રમમાં વહ્યા જ કરે છે. કેટલીક વાર તો આશ્રમની સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો પરિચય ન હોય એવી વ્યક્તિઓ દ્વારા મોટી મોટી રકમનાં દાન મળતાં જાય છે. તેના પરિણામે સમગ્ર ગુજરાતમાં કચ્છથી લઈને વલસાડ સુધી અને ઉત્તર ગુજરાતમાં પણ બધા જિલ્લાઓને લઈ ૧૮૫ (૧ કરોડ ૪૬ લાખ થવા જાય છેઃ તાલુકાઓને આજ સુધી રકમ અપાયેલી છે. આ એક વિસ્મયકારક અનોખી ઘટના બની છે.

પૂજ્યશ્રીના અનેકવાર બોલેલા શબ્દ કાન પર ગુંજારવ કરતા સંભળાયા કરે છે, 'જો જો ને ! મારા શરીરના ગયા પછી આશ્રમના દરવાજા પર પૈસાનો ઢગલો થઈ જશે.' કેટલું યથાર્થ ભવિષ્યકથન !

હરિઃૐ આશ્રમ, નડિયાદ તા.૨૪-૮-૧૮૭૮

॥ હરિઃૐ ॥

આરતી

ૐ શરણચરણ લેજો, પ્રભુ શરણચરણ લેજો,
પતિત ઉગારી લેજો (૨) કર ગ્રહી ઉર લેજો. ...ૐ શરણ.

મનવાણીના ભાવો, કર્મ વિશે ઊતરો, પ્રભુ (૨)
મન, વાણી ને દિલને (૨) કૃપાથી એક કરો. ...ૐ શરણ.

સર્વ મળેલાં સાથે, દિલ સદ્ભાવ ઊગો, પ્રભુ (૨)
છો અપમાન થયાં હો (૨) ત્યાંયે ભાવ બઢો. ...ૐ શરણ.

નિમ્ન પ્રકારની વૃત્તિ, ઊર્ધ્વગમન કરવા, પ્રભુ (૨)
પ્રભુકૃપાથી મથાજો (૨) ચરણશરણ ગ્રહવા. ...ૐ શરણ.

મનના સકળ વિચારો, પ્રાણતણી વૃત્તિ, પ્રભુ (૨)
બુદ્ધિતણી સૌ શંકા (૨) ચરણકમળ ગળજો. ...ૐ શરણ.

જેવા દિલ હોઈએ પ્રભુ, તેવા દેખાવા, પ્રભુ (૨)
મતિ મુજ ખુલ્લી રે'જો (૨) સ્પષ્ટ જ પરખાવા. ...ૐ શરણ.

દિલમાં કંઈક ભર્યું હો, તે થકી બીજું ઊલટું, પ્રભુ (૨)
કદી પણ મુજથી ન બનજો (૨) એવી મતિ દેજો. ...ૐ શરણ.

જ્યાં જ્યાં ગુણ ને ભાવ, દિલ ત્યાં મુજ ઠરજો, પ્રભુ (૨)
ગુણ ને ભાવની ભક્તિ (૨) દિલ મુજ સંચરજો. ...ૐ શરણ.

મન,મતિ,પ્રાણ પ્રભુ ! તુજ ભાવ થકી ગળજો, પ્રભુ (૨)
દિલમાં તુજ ભક્તિની (૨) છોળો ઊછળજો. ...ૐ શરણ.

-શ્રીમોટા

આશ્રમમાં ઉપલબ્ધ પુસ્તકોની યાદી

નંબર	પુસ્તકોના વિભાગ	ટોટલ પુસ્તકો
૧.	ગદ્ય પુસ્તકો	૧૪
૨.	પદ્ય પુસ્તકો	૫૧
૩.	શ્રીમોટા-ટેપવાણી	૧૮
૪.	શ્રીમોટા પ્રવચન-વાણી	૭
૫.	સ્વજનોને પત્રો આધારિત પુસ્તકો	૯
૬.	સ્વજનોની અનુભવકથા તથા સ્મૃતિગ્રંથ	૮
૭.	સંકલિત પુસ્તકો	૨૨
૮.	જીવનકવન	૧૧
૯.	અન્ય પુસ્તકો	૧૪
૧૦.	હિંદી પુસ્તકો	૧૫
૧૧.	અંગ્રેજી પુસ્તકો	૨૨
૧૨.	કેલેન્ડર (દીવાલ અને ટેબલ)	૧

પૂજ્ય શ્રીમોટા વિરચિત ગદ્ય પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	જીવનસંગ્રામ	૧૯૪૬
૨.	જીવનસંદેશ	૧૯૪૮
૩.	જીવનપાથેય	૧૯૪૯
૪.	જીવનપ્રેરણા	૧૯૫૦
૫.	જીવનપગરણ	૧૯૫૧
૬.	જીવનપગથી	૧૯૫૧
૭.	જીવનમંડાણ	૧૯૫૨
૮.	જીવનસોપાન	૧૯૫૨
૯.	જીવનપ્રવેશ	૧૯૫૩
૧૦.	જીવનપોકાર	૧૯૫૪
૧૧.	હરિજન સંતો	૧૯૫૪
૧૨.	જીવનમંથન	૧૯૫૬
૧૩.	જીવનસંશોધન	૧૯૫૭
૧૪.	જીવનદર્શન	૧૯૫૯

પૂજ્ય શ્રીમોટા વિરચિત પદ્ય પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	મનને	૧૯૨૨
૨.	તુજ ચરણે	૧૯૨૩
૩.	નર્મદાપદે	૧૯૨૭
૪.	જીવનગીતા (નાની)	૧૯૩૨
૫.	હૃદયપોકાર	૧૯૪૪
૬.	જીવનપગલે	૧૯૪૪
૭.	શ્રીગંગાચરણે	૧૯૪૫
૮.	કેશવ ચરણ કમળે	૧૯૪૬
૯.	કર્મગાથા	૧૯૪૬
૧૦.	પ્રણામ પ્રલાપ	૧૯૪૭
૧૧.	પુનિત પ્રેમગાથા	૧૯૪૭
૧૨.	જીવનગીતા (મોટી)	૧૯૫૩

૧૩. આર્તપોકાર ૧૯૫૪
૧૪. અભ્યાસીને ૧૯૬૭
૧૫. જિજ્ઞાસા ૧૯૭૦
૧૬. ભાવ ૧૯૭૧
૧૭. જીવનઝલક ૧૯૭૧
૧૮. જીવનસૌરભ ૧૯૭૧
૧૯. જીવનઅનુભવગીત ૧૯૭૧
૨૦. જીવનસ્મરણ ૧૯૭૧
૨૧. શ્રદ્ધા ૧૯૭૧
૨૨. જીવનલહરી ૧૯૭૧
૨૩. જીવનતપ ૧૯૭૨
૨૪. જીવનરસાયણ ૧૯૭૨
૨૫. જીવનઆહ્લાદ ૧૯૭૨
૨૬. રાગદ્વેષ ૧૯૭૨
૨૭. નિમિત્ત ૧૯૭૨
૨૮. ગુણવિમર્શ ૧૯૭૨
૨૯. જીવનસ્પંદન ૧૯૭૩
૩૦. જીવનરંગત ૧૯૭૩
૩૧. જીવનકથની ૧૯૭૩
૩૨. જીવનસ્મરણસાધના ૧૯૭૩
૩૩. જીવનમથામણ ૧૯૭૩
૩૪. પ્રેમ ૧૯૭૩
૩૫. મોહ ૧૯૭૩
૩૬. કૃપા ૧૯૭૩
૩૭. સ્વાર્થ ૧૯૭૩
૩૮. શ્રીસદ્‌ગુરુ ૧૯૭૩
૩૯. કર્મઉપાસના ૧૯૭૩
૪૦. જીવનચણતર ૧૯૭૪
૪૧. જીવનઘડતર ૧૯૭૪
૪૨. જીવનપગદંડી ૧૯૭૪
૪૩. જીવનકેડી ૧૯૭૪
૪૪. ભાવકણિકા ૧૯૭૪
૪૫. ભાવરેણુ ૧૯૭૪
૪૬. ભાવજ્યોતિ ૧૯૭૪
૪૭. ભાવપુષ્પ ૧૯૭૪
૪૮. ભાવહર્ષા ૧૯૭૫
૪૯. જીવનપ્રભાત ૧૯૭૫
૫૦. જીવનપ્રવાહ ૧૯૭૫
૫૧. મૌનાર્થીને માર્ગદર્શન ૨૦૦૩

●

પૂજ્ય શ્રીમોટા ટેપવાણી

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	શેષ-વિશેષ	૧૯૮૯
૨.	જન્મ-પુનર્જન્મ	૧૯૮૯
૩.	તદ્રૂપ-સર્વરૂપ	૧૯૯૦
૪.	એકીકરણ-સમીકરણ	૧૯૯૦
૫.	જીવતા નર સેવીએ	૧૯૯૧
૬.	અગ્રતા-એકાગ્રતા	૧૯૯૧
૭.	જોડા-જોડ	૧૯૯૨
૮.	અન્વય-સમન્વય	૧૯૯૨
૯.	શ્રીમોટાવાણી ૧ થી ૧૪ (૭ પુસ્તકો)	૧૯૯૨ થી ૧૯૯૫
૧૦.	ગ્રહ-ગ્રહણ	૧૯૯૩
૧૧.	દક્ષિણ ભારતનાં સ્વજનોને સંબોધન	૨૦૦૬
૧૨.	શ્રી ઝીણાકાકા સાથે વાર્તાલાપ	૨૦૧૫

●

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં પ્રવચનનાં પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	શ્રીમોટા સાથે વાર્તાલાપ	૧૯૭૯
૨.	મૌનએકાંતની કેડીએ	૧૯૮૨
૩.	મૌનમંદિરનું હરિદ્વાર	૧૯૮૩
૪.	મૌનમંદિરનો મર્મ	૧૯૮૪
૫.	મૌનમંદિરમાં પ્રભુ	૧૯૮૫
૬.	મૌનમંદિરમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા	૧૯૮૫
૭.	મૌનમંદિરમાં હરિસ્મરણ	૨૦૧૫

•

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનોને પત્રો આધારિત પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	મુક્તાત્માનો પ્રેમસ્પર્શ	૧૯૮૦
૨.	શ્રીમોટાની દાંપત્ય-ભાવના	૧૯૮૦
૩.	સંતહૃદય	૧૯૮૩
૪.	ધનનો યોગ	૧૯૮૪
૫.	પગલે પગલે પ્રકાશ	૧૯૮૯
૬.	સમય સાથે સમાધાન	૧૯૯૩
૭.	શ્રીમોટા-પત્રાવલિ ૧/૨	૧૯૯૫
૮.	કેન્સરની સામે	૨૦૦૨
૯.	હસતું મૌન	૨૦૦૪

•

સ્વજનોની અનુભવકથા

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	આશ્રમની અટારીએથી	૧૯૮૧
૨.	શ્રીમોટાની સાથે સાથે	૧૯૯૦
૩.	શ્રીમોટા સાથે હિમાલયયાત્રા	૧૯૯૪
૪.	શ્રીમોટાની મહત્તા	૧૯૯૫
૫.	મળાયું પણ ભળાયું નહિ	૧૯૯૫
૬.	મળ્યા-ફળ્યાની કેડી	૨૦૦૧
૭.	**મોટા** - મારી મા	૨૦૦૩

•

સ્મૃતિગ્રંથ

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	જીવનસ્ફુલિંગ	૧૯૭૩

•

સંકલિત પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	જીવનપરાગ	૧૯૬૩
૨.	સંતવાણીનું સ્વાગત (તમામ પુસ્તકોની પ્રસ્તાવનાનું સ્વતંત્ર પુસ્તક)	૧૯૭૭
૩.	અંતિમ ઝાંખી	૧૯૭૮
૪.	વિધિ-વિધાન	૧૯૮૨
૫.	સુખનો માર્ગ	૧૯૮૩
૬.	પ્રાર્થના	૧૯૮૪
૭.	લગ્ને હજો મંગલમ્	૧૯૮૫
૮.	નિરંતર વિકાસ	૧૯૮૭
૯.	સમર્પણગંગા	૧૯૮૯
૧૦.	જન્મ-મૃત્યુના રાસ	૧૯૮૯
૧૧.	નામસ્મરણ	૧૯૯૨
૧૨.	શ્રીમોટા અને શિક્ષણ	૧૯૯૪
૧૩.	ફનાગીરીનો નિર્ધાર	૧૯૯૬
૧૪.	પૂજ્ય શ્રીમોટા વચનામૃત ૧ થી ૪ (૧ પુસ્તક)	૧૯૯૬
૧૫.	પ્રસન્નતા	૧૯૯૭
૧૬.	ભગતમાં ભગવાન	૨૦૦૦

૧૭. દુર્લભ દેહ મનુષ્યનો ૨૦૦૭
૧૮. દૈવાસુર સંગ્રામ ૨૦૦૭
૧૯. પ્રસાદી (ગુજરાતી) ૨૦૦૮
૨૦. પૂજ્ય શ્રીમોટાના બે બોલ ૨૦૧૪
(તમામ પુસ્તકોમાંથી લેખકના બે બોલનું સ્વતંત્ર પુસ્તક)
૨૧. જીવનયોગ ભાગ ૧ અને ૨ ૨૦૧૬
૨૨. બુદ્ધિ ૨૦૧૭

•

જીવનકવન

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	શ્રીમોટા-જીવન અને કાર્ય ભાગ-૧,૨	૧૯૭૫
૨.	પારસલીલા	૧૯૭૫
૩.	તરણામાંથી મેરુ	૧૯૭૬
૪.	વિદ્યાર્થી **મોટા**નો પુરુષાર્થ	૧૯૮૯
૫.	મહામના અબ્રાહમ લિંકન	૧૯૯૩
૬.	પ્રેરક વિભૂતિ મહાત્મા ગાંધી	૧૯૯૪
૭.	શ્રીકેશવાનંદજી ધૂણીવાળા દાદા	૧૯૯૬
૮.	ગોધરાના બાપજીનું જીવનચરિત્ર	૧૯૯૮
૯.	મારી સાધનાકથા	૨૦૦૫
૧૦.	પૂજ્ય શ્રીમોટાના વહાલા ઝીણાભાઈ	૨૦૦૫
૧૧.	જીવન સાર્થકતાની કેડીએ પૂજ્ય શ્રીમોટાના વહાલા ‘ભાઈ’ શ્રી નંદુભાઈની સંક્ષિપ્ત જીવનવિકાસગાથા ભાગ-૧ અને ૨	૨૦૨૦

•

અન્ય પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	શ્રીમોટાચરણે	૧૯૭૦
૨.	બાળકોના **મોટા**	૧૯૮૦
૩.	શ્રીમોટા ચિત્રકથા	૧૯૮૭
૪.	આહુતિ મંત્ર અને આરતી	૧૯૯૫
૫.	હરિઃૐ આશ્રમ શ્રીભગવાનના અનુભવ કાજેનું સ્થળ	૧૯૯૬
૬.	કૃપાયાચના શતકમ્	૧૯૯૬
૭.	ધ્યેય અને ધ્યાન	૨૦૦૦
૮.	ચિદાકાશ	૨૦૦૦
૯.	પ્રાર્થના પોથી	૨૦૧૦
૧૦.	શ્રીમોટા ઉપલબ્ધિ અને ઉપદેશ	૨૦૧૪
૧૧.	શ્રીમોટાચરણે આંતર પ્રવેશ	૨૦૧૬
૧૨.	શ્રીમોટાચરણે ત્રિભાષી (ગુ. હિં. અં.)	૨૦૧૮
૧૩.	બધું આપણામાં જ છે	૨૦૧૮
૧૪.	સમર્થ સદ્‌ગુરુ પૂજ્ય શ્રીમોટા	૨૦૧૮

•

हरि:ॐ आश्रम में उपलब्ध हिंदी पुस्तकों का लिस्ट

क्रम	पुस्तक	प्र.आ.
१.	पूज्य श्रीमोटा एक संत	१९९७
२.	कैंसर का प्रतिकार	२००८
३.	सुख का मार्ग	२००८
४.	दुर्लभ मानवदेह	२००९
५.	प्रसादी	२००९
६.	नामस्मरण	२०१०
७.	हरि:ॐ आश्रम (श्रीभगवान के अनुभव का स्थान)	२०१०
८.	श्रीमोटा के साथ वार्तालाप	२०१२
९.	विवाह हो मंगलम्	२०१२
१०.	बालकों के **मोटा**	२०१२
११.	विद्यार्थी **मोटा** का पुरुषार्थ	२०१२
१२.	मौनमंदिर का मर्म	२०१३
१३.	मौनमंदिर का हरिद्वार	२०१३
१४.	मौनएकांत की पगडंडी पर	२०१३
१५.	मौनमंदिर में प्रभु	२०१४

●

English books available at Hariom Ashram Surat.
January - 2020

No.	Book	F. E.
1.	At Thy Lotus Feet	1948
2.	To The Mind	1950
3.	Life's Struggle	1955
4.	The Fragrance Of A Saint	1982
5.	Vision of Life - Eternal	1990
6.	Bhava	1991
7.	Nimitta	2005
8.	Self-Interest	2005
9.	Inquisitiveness	2006
10.	Shri Mota	2007
11.	Rites and Rituals	2007
12.	Naamsmaran	2008
13.	Mota for Children	2008
14.	Against Cancer	2008
15.	Faith	2010
16.	Shri Sadguru	2010
17.	Human To Divine	2010
18.	Prasadi	2011
19.	Grace	2012
20.	I Bow At Thy Feet	2013
21.	Attachment And Aversion	2015
22.	The Undending Odyssey (My Experience of Sadguru Sri Mota's Grace)	2019

●

॥ હરિ:ૐ ॥

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં વચનામૃતો

આપણે પોતે આપણી જાતને જ આપણું પૂરું મનાવી શકતાં નથી, તો બીજું કોઈ આપણું માને એવો ભ્રમ રાખવો એ બેહૂદું છે.

કર્મમાં કર્મનું મહત્ત્વ નથી, પરંતુ જીવનના ભાવનું સતત એકધારું, જીવતું ચિંતન રહ્યા કરે, એ સવિશેષપણે મહત્ત્વનું છે. તેવો જીવતો અભ્યાસ કર્મ કરતી પળે કેળવવો.

જે સંયમી જીવન જગત પ્રત્યે કઠોર કરી મૂકે છે, તેવો સંયમ યથાર્થ નથી. જે સંયમને વારંવાર વ્યક્ત થવાપણું હોય તે સંયમ જ નથી.

ત્યાગ વિના જીવનનો સાચો આનંદ નથી. ત્યાગ કરવો સહેલો છે - જો સાચી ભાવના પ્રગટી જાય તો.

જેને સર્વમાંથી, આડા ઊભા સર્વ પ્રસંગોમાંથી રૂડું જ જોવા, અનુભવવાની કળા જીવનમાં સાંપડે છે, એવા જીવો ધન્ય છે.

'સારાં' પરત્વે સદ્‌ભાવ જાગે એમાં તેની કશી કિંમત નથી, પણ 'નઠારા' પરત્વે પણ સદ્‌ભાવ જગાડીને જીવતો કરવાનો છે.

કિંમત : રૂ. ૫/-